

Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta, Beograd

Beograd, 24. maj 2019.

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu, donetom na redovnoj sednici održanoj 27. XII 2018. godine, izabrani smo u Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije

Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji

koju je podneo kandidat **Aleksandar Bandović**, MA, kustos Narodnog muzeja u Beogradu. Sa zadovoljstvom Veću podnosimo sledeći

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Aleksandar Bandović rođen je 1982. godine u Užicu. Na Odeljenju za arheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu diplomirao je 2009. godine, 2011. odbranio master rad i 2012. upisao doktorske studije. Od 2011. godine zaposlen je u Narodnom muzeju u Beogradu, gde je angažovan na poslovima obrade i digitalizacije arhivske i dokumentarne građe, obrade arheološkog materijala, pripremi i realizaciji izložbenih projekata, kao i na realizaciji edukativnih muzejskih programa. Položenim državnim ispitom 2012. stekao je zvanje kustosa. Višegodišnji je član stručnog tima koji realizuje sistematska arheološka istraživanja na lokalitetu Kale-Krševica kod Bujanovca, a od 2018. i tima koji sprovodi istraživanja lokaliteta Bela Palanka - Remesiana.

Do danas je objavio 5 članaka i 5 prikaza u časopisu kategorije M24, i učestvovao na 3 nacionalna i jednom međunarodnom naučnom skupu. Svi ovi radovi dosledno prate konzistentno istraživačko interesovanje, čiji je ishod i upravo završena doktorska disertacija.

Istraživanja Aleksandra Bandovića u širem smislu tiču se odnosa arheološkog istraživanja i političkog konteksta u kojem se ono odvija, sa posebnom pažnjom za mogućnosti političke zloupotrebe prošlosti. Već od prvih objavljenih radova (2012. Gustaf Kosina i koncept kulture u arheologiji, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 7.sv.3, 629-648; 2017. Počeci mapiranja u evropskoj arheologiji – o susretu vremena i prostora, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 12. sv.3, str. 801-820.), ovaj pravac istraživanja uključivao je detaljno i teorijski promišljeno posmatranje istorije discipline, da bi usledili radovi koji su postavili temelj doktoratu (2014. Muzejski kurs i arheologija u II svetskom ratu u Beogradu, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 9.sv.3, 625-645; 2016. Naučne mreže Miodraga Grbića i njihov uticaj na srpsku arheologiju, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 11. sv.3, str. 831-849). Ozbiljnost Bandovićevo pristupa ogleda se i u odabiru dela čije je

prikaze objavio, kao i u savesnom kritičkom pristupu ovom nepravedno zapostavljenom obliku naučnog publikovanja (2012. Od istorije do istorija arheologije - Tim Murray, Christopher Evans (ur.): *Histories of archaeology: A reader in the history of archaeology*, Oxford University Press, 2008, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 7.sv.3. 869-871; 2014. Prikaz knjige - O Nikoli Vuliću. Irena Ljubomirović. Nikola Vulić – istoričar antike. 2013. Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu. 265. str. *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 9.sv.3, 807-809; 2016. Prikaz knjige - Arheologija pod senkom svastike. Graben für Germanien. Archäologie unterm Hakenkreuz. Focke-Museum (Hrgs.) 2013. Stuttgart: Theiss Verlag, 216 pp, *Etnoantropološki problemi* n.s. god. 11. sv.3, str. 938-940). Bandovićev izvanredno temeljan istraživački pristup posvedočen je izlaganjima na domaćim i jednoj međunarodnoj konferenciji (2014. "To Tame a Land": Archaeology in Macedonia between the Great Wars (1921-1941.), *Imperialism and Identities at the Edges of the Roman World 2*, Department of Archeology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade; Department of History, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad; Petnica Science Center, Valjevo, 34).

Sama disertacija *Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji* obuhvata 190 strana osnovnog teksta, 43 strane bibliografije i dva priloga sa 18 strana teksta i 34 ilustracije. Njen osnovni predmet je naučna biografija istraživača izvanredno značajnog za uspostavljanje teorijskog pristupa koji je suvereno preovlađivao u srpskoj arheologiji od kraja II svetskog rata do kraja XX veka. Grbićevi tekstovi objavljeni pred sam početak II svetskog rata mogu se smatrati manifestom kulturno-istorijske arheologije na ovim prostorima. Kroz neformalne oblike obuke mladih stručnjaka, tokom samog rata Grbić je izvršio presudan uticaj na M. Garašanina, J. Kovačevića i druge arheologe, koji će u kasnijim vremenima biti okosnica dalje univerzitetske obuke iz arheologije u Beogradu. S druge strane, društveni aspekti biografije Miodraga Grbića, koji su neodvojivi od njegovog istraživačkog rada, uticali su na to da je bio dugo zapostavljen u pregledima istorije arheologije kod nas. Stoga Bandovićeva disertacija počinje detaljnim razmatranjem teorijskih uporišta na kojima počiva istraživanje istorije discipline, koje prevazilazi faktografsko beleženje datuma i imena, već zalazi u reflektivno razmatranje socijalnog konteksta istraživanja i njegovih epistemoloških posledica. U tom smislu, posebno je složeno pitanje izučavanja biografija pojedinačnih istraživača, gde se sučeljavaju internalistički i eksternalistički pristup. Bandović, međutim, s pravom naglašava da je povlačenje oštre granice između ova dva pristupa teorijsko-metodološki neodrživo i da se nauka i društvo uzajamno oblikuju kroz čitav niz prepletenih faktora.

Istraživački i životni put Miodraga Grbića veoma adekvatno ilustruje svrsishodnost uporednog posmatranja širih društveno-istorijskih okolnosti, stanja discipline u evropskom kontekstu, kao i u lokalnim okolnostima, sve do načina njihovog ispoljavanja u pojedinačnom slučaju. Grbićev profesionalni životopis počinje 1920. godine, odlaskom na studije u Prag, gde stiče svoja prva arheološka znanja i formira svoju početnu istraživačku poziciju pod uticajem tada veoma uglednih predstavnika srednje-evropske škole, kao što su Albin Stocki i Lubor Niderle. Kako bi pružio potpun uvid u intelektualni milje koji je činio osnovu za dalji Grbićev put, Bandović veoma savesno i koncizno izlaže osnovne pretpostavke arheološkog istraživanja u Centralnoj Evropi između dva rata, posebno u odnosu na nemačko govorno

područje. Već u poglavlju teze posvećenom Grbićevom boravku u Pragu, jasno dolazi do izražaja autorovo izvanredno i temeljno poznavanje relevantnih teorijsko-metodoloških postavki arheološkog istraživanja u prvoj polovini XX veka, kao i različitih varijanti, zavisnih od pojedinačnih društveno-istorijskih uslova.

Dalje Bandovićevo posmatranje razvoja Grbićevih stavova po povratku u Srbiju, njegovog postepenog uspona kroz institucije, prožetog složenim odnosima unutar tada veoma male profesionalne zajednice, kao i prema donosiocima državnih odluka, pruža izvanredan uvid u kulturnu politiku u Beogradu, Srbiji i Jugoslaviji tridesetih godina XX veka. Početak II svetskog rata i nemačka okupacija donose iznenađan i dramatičan uspon Grbićeve pozicije, pa tako od kustosa Muzeja postaje saradnik Ministarstva prosvete zadužen za muzeje, direktor Centralnog zavoda za zaštitu, kao i vanredni profesor na novoformiranoj univerzitetskoj katedri za praistorijsku arheologiju. Po prekidu nastave na Univerzitetu, Grbić organizuje Muzejski kurs – neformalnu nastavu za studente arheologije, istorije umetnosti, arhitekture, čiji su polaznici bili M. i D. Garašanin, J. Kovačević, ali i D. Medaković i K. Ambrozić, svi veoma značajne ličnosti u svojim oblastima u posleratnom periodu. Za kasniji razvoj arheologije u Srbiji posebno je značajno to što su polaznici Grbićeve obuke u Muzeju tako izloženi drugačijem pogledu na praistorijsku arheologiju od onog koji je zastupao Miloje M. Vasić, neprikosnoveni autoritet pre II svetskog rata, čija neobična hronološka i kulturna tumačenja praistorije Podunavlja i Centralnog Balkana nisu prihvaćena na tadašnjoj međunarodnoj arheološkoj sceni. Emancipacija od Vasićevih ideja i uspostavljanje hronološkog sistema balkanske praistorije koji korespondira sa evropskim kulturno-istorijskim okvirom, bio je zadatak upravo Grbićevih učenika Garašanina i Milojčića. Analiza koju nudi Bandovićeva teza značajno produbljuje mnoge elemente ovog izuzetno značajnog preokreta u arheologiji Centralnog Balkana i locira Grbića kao *utemeljivača novog diskursa*. Ipak, Bandović s pravom naglašava da do dubljih promena u široko prihvaćenom pristupu unutar discipline dolazi tek onda kada se i šire okolnosti promene u meri i na način koji to omogućava, pa se puni zamah novih ideja oseća tek nekoliko decenija kasnije.

S druge strane, različiti vidovi Grbićeve saradnje sa nemačkim institucijama, kako stručnim, tako i okupacionim upravnim vlastima, otvaraju mnoga značajna pitanja naučnog kolonijalizma i ekspanzionizma, koja prevazilaze jednostavnu podelu na moralno ispravne i neprihvatljive izbore. Posleratna slika o Grbiću, uključujući i njegove sopstvene autobiografske beleške, nastoji da relativizuje i zamagli neke od posebno problematičnih epizoda. Uporedo prateći Grbićeve značajne teorijsko-metodološke proboje i njegove društveno-političke izbore, Bandović ukazuje na daleko složenije sprege i posledice delovanja istraživača u burnim istorijskim periodima. Na ovaj način, još jednom jasno podvlači jednu od značajnih niti svojeg doktorata – da naučno istraživanje nije moguće u potpunosti razumeti i vrednovati bez kontekstualizacije u šire društveno-političke okolnosti. Profesionalna biografija Miodraga Grbića, čiji je najznačajniji profesionalni rezultati moraju posmatrati u sprezi sa njegovim političkim izborima, jer su značajnim delom i omogućeni upravo njegovom saradnjom sa okupacionim vlastima, markantan je primer značaja sagledavanja naučnika u kontekstu njegovog/njenog vremena, posebno kada se radi o oblastima istraživanja koja se tiču kulture baštine, prošlosti i nacionalnih identiteta.

Aleksandar Bandović izuzetno precizno uravnoteženim stavom u svojoj tezi podvlači ovaj važan zaključak.

Doktorska disertacija *Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji*, osim što počiva na odličnom poznavanju oblasti teorijske arheologije i praćena je izuzetno bogatom listom bibliografskih referenci iz ove oblasti, zasnovana je i na obimnim arhivskim istraživanjima čitavog niza institucija u zemlji i inostanstvu (Arhiv SANU u Sremskim Karlovcima - Fond Miodrag Grbić, Arhiva Narodnog muzeja u Pragu, Arhiva i dokumentacija Narodnog muzeja u Beogradu, *University of Pennsylvania Museum Archives*, *Archiv der Römisch-Germanischen Kommission*, *Archiv des Landschaftsverbandes Rheinland*, *Nachlass Franziskus Graf Wolff Metternich*, *Bundesarchive, Berlin-Lichterfelde*, *Zentralinstitut für Kunstgeschichte in München*, *Archiv des Deutschen Archaologischen Instituts*, Istorijski arhiv grada Beograda, Arhiv Jugoslavije).

U zaključku, doktorska disertacija Aleksandra Bandovića *Miodrag Grbić i nastanak kulturno-istorijske arheologije u Srbiji* fundirana je na sveobuhvatnom istraživanju raspoložive građe, koja je podvrgnuta rigoroznim teorijsko-metodološkim postupcima. Istraživački problem koji je u njenom središtu relevantan je ne samo u okvirima srpske arheologije, već dosledno prati liniju istraživanja koja je sve više zastupljena u evropskim okvirima i koja značajno doprinosi boljem razumevanju društvenog konteksta arheološkog rada i epistemoloških posledica uzajamnog delovanja čitavog niza faktora – od pojedinačnog istraživača, preko njegovog neposrednog okruženja, do širih istorijskih okolnosti. Iz tih razloga, sa posebnim zadovoljstvom predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da prihvati doktorsku disertaciju Aleksandra Bandovića i da mu odobri njenu usmenu odbranu.

prof. dr Aleksandar Palavestra

doc. dr Zorica Kuzmanović

doc. dr Monika Milosavljević

dr Marko Janković, naučni saradnik

prof. dr Staša Babić, mentor